

КОЛУПАЄВА
Ірина Володимирівна

УДК 331.556.4

САНІН
Сергій Сергійович

**АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА
МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ**

**ANALYSIS OF INFLUENCE FACTORS ON
MIGRATION PROCESSES IN UKRAINE**

*д.е.н., професор, завідувач
кафедри, Харківський
торгівельно-економічний
інститут Київського
національного торговельно-
економічного університету*

*студент, Харківський
торгівельно-економічний
інститут Київського
національного торговельно-
економічного університету*

У статті на основі аналізу літературних джерел узагальнено чинники впливу на міграційні процеси. Шляхом експертного оцінювання визначено, що найбільший вплив у порівнянні з іншими групами чинників мають економічні (27,55 %) та політико-правові (23,4 %), що підтверджує вагоме значення економічної та політичної стабільності, рівня безпеки як головних базових елементів якості життя. З використанням кореляційно-регресійного аналізу досліджено вплив економічних факторів на міграційні процеси в Україні, як найбільш впливової групи чинників.

* * *

В статье на основе анализа литературных источников обобщены факторы влияния на миграционные процессы. Путем экспертной оценки установлено, что наибольшее влияние по сравнению с другими группами факторов имеют экономические (27,55 %) и политико-правовые (23,4 %), что подтверждает большое значение экономической и политической стабильности, уровня безопасности как главных базовых элементов качества жизни. С использованием корреляционно-регрессионного анализа исследовано влияние экономических факторов на миграционные процессы в Украине, как наиболее влиятельной группы факторов.

* * *

In the current migration conditions of ineffective state migration policy migration processes have a devastating impact on the economic and scientific situation in the country. Migration processes are required to implement necessary measures to stop the outflow of the workable population and to identify the main groups of factors that have the greatest impact on the thoughts of migrants.

Despite of the large number of works devoted to the study of the problem of migration, it remains relevant, as evidenced by the data of the Center for Economic Strategy: as of 2018 in Ukraine, there are about 4 million migrant workers, representing 16% of the total working population. Taking into account the urgency of the research problem, the diagnosis of factors, which are influenced migration in Ukraine as the basis for the development of the migration policy of the state.

In the article, based on the analysis of literary sources, factors of influence on migration processes are generalized. According to the expert evaluation, it is determined that the greatest impact in comparison with other groups of factors has economic (27.55%), political and legal (23.4%), which confirm the importance of economic and political stability, security as the main basic elements of quality of life. Using the correlation-regression analysis, the influence of economic factors on the migration processes in Ukraine, as the most influential group of factors, is investigated.

It is determined that, first of all, migration is provoked by poverty of the population - an increase in the share of population with average per capita gross revenues per month, lower than the statutory minimum subsistence level; reduction of real wages; rising unemployment. The smallest influence of the considered indicators is the growth rate of the average size of the assigned monthly pension to pensioners who are registered with the Pension Fund authorities, which is due to a lower proportion of pensioners in the structure of the population going abroad.

Ключові слова: міграція, міграційна політика, якість життя, економічні чинники, політико-правові чинники

Ключевые слова: миграция, миграционная политика, качество жизни, экономические факторы, политико-правовые факторы

Keywords: migration, migration policy, quality of life, economic factors, political and legal factors

ВСТУП

Міграційні процеси в сучасних умовах неефективної державної міграційної політики здійснюють буйнівний вплив на економічну та наукову ситуацію в державі і потребують введення необхідних заходів стосовно припинення відтоку працездатного населення і визначення основних груп факторів, які мають найбільший вплив на думки мігрантів.

Серед українських вчених питанню міграції населення присвячені роботи таких науковців, як С. Западнюк [1], О. Малиновська [2], І. Білецька [3], О. Прокоїв [3], І. Ольшевська [4], Ю. Гуменюк [5], А. Чепеленко [6], Д. Чепеленко [6] та інші. Не зважаючи на

значну кількість праць, присвячених вивченню проблеми міграції, вона залишається актуальною, про що свідчать дані Центру економічної стратегії: станом на 2018 р. в Україні нараховується близько 4 мільйонів трудових мігрантів, що становить 16% від всього працездатного населення [7]. З огляду на актуальність проблеми дослідження, важливе значення у формуванні міграційної політики відіграє діагностика факторів, що впливають на міграцію в Україні, як основи для розробки міграційної політики держави.

МЕТА РОБОТИ

Мета роботи полягає у визначенні основних факторів впливу на міграційні процеси, їх класифікацію

та розподіл за рівнем впливу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічну основу дослідження становлять методи експертного оцінювання та кореляційно-регресійного аналізу.

Експертний метод використовувався для ранжування чинників впливу на міграційні процеси залежно від сили впливу. Обробка результатів здійснювалася на основі метода безпосереднього оцінювання (бального методу), який є упорядкуванням показників, що досліджуються, залежно від важливості шляхом наведення балів кожному з них. При цьому найбільш важливий об'єкт отримує найбільшу кількість балів за прийнятною шкалою.

Для оцінювання узгодженості думок експертів розраховано коефіцієнт конкордації Кендала [8]:

$$W = 12 \cdot \frac{S}{[m^2(n^3 - n) - m \cdot t_e]}, \quad (1)$$

де m – число експертів у групі,

n – число факторів,

S – сума квадратів різниць рангів (відхиленя від середнього);

t_e – сума однакових значень рангів.

Коефіцієнт конкордації може змінюватися в діапазоні $1 > W > 0$. При $W = 0$ узгодженість думок експертів відсутня, а при $W = 1$ – узгодженість абсолютна. Узгодженість достатня при $W \geq 0,5$ [8].

Інструментом для статистичної оцінки впливу чинників на міграційні процеси в Україні обрано кореляційно-регресійний аналіз, використання якого зумовлене високою точністю моделювання, можливістю аналітичного представлення результатів та наявністю показників оцінювання адекватності моделей.

В загальному вигляді лінійна багатofакторна регресійна модель має вигляд [9]:

$$y = b_0 + b_1 x_1 + b_2 x_2 + \dots + b_n x_n, \quad (2)$$

де y – залежна змінна; x_i – незалежні змінні; b_0 – вільний член; b_i – коефіцієнти при незалежних змінних; $i = 1, 2, \dots, N$.

Оцінка параметрів регресійної моделі (b_0 , b_i) здійснюється методом найменших квадратів, при якому підбираються такі значення параметрів моделі, при яких мінімізується сума квадратів відхилення фактичних значень залежної змінної від прогнозних [9]:

$$\sum_{i=1}^N (y_i - \bar{y}_i)^2 \rightarrow \min, \quad (3)$$

де y_i – фактичне значення залежної змінної в i -й період; \bar{y}_i – прогнозне значення залежної змінної в i -й період; $i = 1, 2, \dots, N$.

РЕЗУЛЬТАТИ

Міграція залишається одним із вагоміших чинників у світовій геополітиці, який держава повинна повністю контролювати. Так, при повному контролі, міграційних рух може призвести до стрімкого еко-

номічного росту, пов'язаного із залученням іноземних спеціалістів і робочої сили, в той же час, при відсутності контролю це може призвести до негативних наслідків, одними з яких є демпінг і численні економічні та кримінальні правопорушення.

Україна відноситься до країн із неефективною міграційною політикою, про що свідчать статистичні дані. Починаючи із років незалежності Україна щорічно втрачає населення, одним із основних факторів цього є міграційні процеси. У період з 1995 по 2008 рр., чисельність населення щорічно скорочувалося на 400 тис. осіб. З 2009 р. цей процес поступово гальмується і щорічне скорочення чисельності складає 200 тис. осіб. Загальна кількість трудових мігрантів, які одночасно перебувають за кордоном складає 2,6 млн. осіб [7, 10].

На міграційні процеси впливає велика кількість різноманітних чинників. Загальний висновок про склад кожного чинника базується на аналізі літературних джерел. Найбільш загальні з них зображено на рис. 1 [1, 4, 6].

Проведене опитування 30 експертів дозволило розташувати ці чинники за рівнем впливу на міграцію. На основі отриманих результатів можна стверджувати, що найбільший вплив у порівнянні з іншими групами чинників мають економічні (27,55 %) та політико-правові (23,4 %), що підтверджує вагомий значення економічної та політичної стабільності, рівня безпеки як головних базових елементів якості життя; менший вплив (21,51 %) отримали соціально-культурні чинники, а далі йдуть природні і екологічні (18,87 %) та глобалізаційні і інтеграційні (8,68 %), що свідчить про превалювання впливу рівня інфраструктури, умов для самореалізації людини над поточними інтеграційними процесами та глобалізацією. Отже, основними факторами, які впливають на міграцію українців за кордон залишається умови оплати праці, самореалізації, висока якість життя за кордоном. Про достовірність результатів експертного оцінювання свідчить виконання умови мінімальної кількості експертів (30 осіб), їх компетентність та значення коефіцієнту конкордації 0,69, розрахованого за формулою (1).

В результаті теоретичного узагальнення та експертного оцінювання визначено, що найбільш впливовою на міграційні процеси в Україні групою чинників є економічні. Дослідження впливу економічних факторів на міграційні процеси в Україні здійснено з використанням кореляційно-регресійного аналізу.

За результуючі змінні взято показник кількості перетинів державного кордону громадянами України у напрямі виїзду в Польщу та Росію, які займають в середньому за 2003-2017 рр. 56 % від загальної кількості перетинів кордону, в інші країни та загальної кількості перетинів кордону у напрямі виїзду.

Показниками, що впливають на міграційні процеси обрано такі соціально-економічні показники, як рівень безробіття (X_1), рівень реальної заробітної плати (X_2), розмір пенсійних виплат (X_3), частка населення із середньодушовими загальними доходами у місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (X_4).

Рис. 1. Чинники впливу на міграційні процеси

Основними причинами міграції робочої сили є відсутність робочих місць, що виражається показником рівня безробіття. Державна служба статистики наводить дані про безробіття населення у віці 15-70 років та у працездатному віці. В Україні пенсіонери є соціально активним та мобільним прошарком суспільства, оскільки виступають суб'єктами трудових відносин та міграційних процесів. З огляду на це, взято показник безробіття населення у віці 15-70 років, щоб максимально точно визначити причини міграції населення всіх вікових категорій.

Вартісними показниками, що впливають на міграцію, є рівень реальної заробітної плати – для працюючого населення, та рівень пенсійних виплат – для пенсіонерів, які перебувають на обліку в органах Пенсійного фонду.

Ще одним важливим показником, який впливає на міграцію, є частка населення із середньодушовими загальними доходами у місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму.

Зазначені показники характеризуються різними величинами: вартісними (розмір пенсійних виплат), натуральними (кількість мігрантів), індексними (рівень реальної заробітної плати), структурними (рівень безробіття), тому з метою забезпечення адекватності результатів моделювання для всіх показників розраховані темпи росту, які виступили змінними моделей.

Реалізація методу кореляційно-регресійного аналізу за формулами 2-3 здійснена в програмі Statistica 10.0, результати чого представлені на рис. 2-5.

Усі побудовані моделі математично засвідчили істотний вплив соціально-економічних факторів на інтенсивність міграції населення, що виражається:

1) у показниках адекватності самих моделей: коефіцієнта множинної кореляції $R \rightarrow 1$, коефіцієнта детермінації $R^2 > 0,7$, критерія Фішера F , розрахункові значення якого перевищують табличне 3,63 при рівні помилки 0,05 та кількості ступенів свободи 4, 9;

2) в показниках статистичної значимості незалежних змінних:

значеннях критерію Стюдента – $t_{\text{розрах}} > t_{\text{табл}} (2,2622)$; значеннях p -помилки ($p < 0,05$).

Усі моделі показали, що, в першу чергу, міграцію провокує бідність населення – збільшення частки населення із середньодушовими загальними доходами у місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (значення критерію Стюдента для показника $X4$ є найбільшим серед інших для всіх моделей); зниження реальної заробітної плати ($X2$); ріст рівня безробіття ($X1$). Найменший вплив із розглянутих показників має темп росту середнього розміру призначеної місячної пенсії пенсіонерам, які перебувають на обліку в органах Пенсійного фонду ($X3$), що зумовлено нижчою часткою пенсіонерів у структурі населення, що виїжджає за кордон.

В розрізі країн, куди від'їжджають українці, найнижчий коефіцієнт детермінації моделі – для Росії – 0,6397. Це означає, що окрім показників, включених в модель, на інтенсивність міграції на 36,03 % впливають інші фактори – зокрема політичні.

ВИСНОВКИ

Отже, на міграційні процеси в Україні найбільше впливають економічні та соціально-політичні чинники. Низький рівень заробітної плати, економічна та політична нестабільність, озброєні конфлікти – все це стимулює еміграцію. У 2017 р. уряд України ухвалив нову стратегію державної міграційної політики, але внаслідок того, що сальдо міграції й досі становить від'ємне значення, міграційна політика є або неефективною, або ще не набрала оборотів. Набір інструментів міграційного регулювання має повноцінно використовуватись державою як для зменшення кількості мігрантів з країни, так й для активного залучення іноземців в країну. Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є удосконалення положень міграційної політики України з урахуванням визначених домінуючих чинників впливу на міграційні процеси.

Regression Summary for Dependent Variable: Y1 (Spreadsheet1)						
R= ,903248 R ² = ,815857 Adjusted R ² = ,783491						
F(4,9)=4,7770 p<,09359 Std. Error of estimate: ,18572						
N=14	b*	Std. Err. of b*	b	Std. Err. of b	t(9)	p-value
Intercept			1,736428	1,005071	1,727667	0,118117
X1	0,232533	0,282592	0,371046	0,450924	2,722859	0,034850
X2	-0,172520	0,288030	-0,321157	0,536187	-2,898964	0,023967
X3	-0,245776	0,271552	-0,264357	0,292082	-2,605079	0,037010
X4	0,575518	0,250785	0,493107	0,214874	2,994868	0,017396

Рис. 2. Модель залежності темпів росту кількості перетинів державного кордону громадянами України у напрямі виїзду в Польщу від соціально-економічних показників

Regression Summary for Dependent Variable: Y2 (Spreadsheet1)						
R= ,79982231 R ² = ,63971573 Adjusted R ² = ,47958939						
F(4,9)=3,9951 p<,03923 Std. Error of estimate: ,07920						
N=14	b*	Std. Err. of b*	b	Std. Err. of b	t(9)	p-value
Intercept			0,775327	0,428615	1,80891	0,103913
X1	0,358398	0,253540	0,271827	0,192297	2,27358	0,044128
X2	-0,536983	0,258419	-0,475142	0,228658	-2,28796	0,040488
X3	-0,019479	0,243635	-0,009959	0,124559	-2,26895	0,048026
X4	0,016597	0,225002	0,006759	0,091633	2,31377	0,032810

Рис. 3. Модель залежності темпів росту кількості перетинів державного кордону громадянами України у напрямі виїзду в Росію від соціально-економічних показників

Regression Summary for Dependent Variable: Y3 (Spreadsheet1)						
R= ,88398611 R ² = ,781431 Adjusted R ² = ,74816856						
F(4,9)=3,9645 p<,38796 Std. Error of estimate: ,08599						
N=14	b*	Std. Err. of b*	b	Std. Err. of b	t(9)	p-value
Intercept			0,952187	0,465363	2,04611	0,071059
X1	0,040811	0,342889	0,024850	0,208785	2,44902	0,033873
X2	-0,534885	0,349487	-0,379963	0,248263	-2,49049	0,030253
X3	-0,582685	0,329493	-0,239159	0,135238	-2,35843	0,040781
X4	0,161515	0,304294	0,052808	0,099490	2,63079	0,028414

Рис. 4. Модель залежності темпів росту кількості перетинів державного кордону громадянами України у напрямі виїзду в інші країни від соціально-економічних показників

Regression Summary for Dependent Variable: Y (Spreadsheet1)						
R= ,91912999 R ² = ,84479994 Adjusted R ² = ,81467453						
F(4,9)=5,7094 p<,09869 Std. Error of estimate: ,06142						
N=14	b*	Std. Err. of b*	b	Std. Err. of b	t(9)	p-value
Intercept			1,296105	0,332364	3,89966	0,003621
X1	0,442900	0,284513	0,232126	0,149114	2,45670	0,034967
X2	-0,226276	0,289987	-0,138354	0,177310	-2,58029	0,031249
X3	-0,520982	0,273398	-0,184055	0,096587	-2,30558	0,041089
X4	0,246730	0,252489	0,069435	0,071056	2,77719	0,021008

Рис. 5. Модель залежності темпів росту кількості перетинів державного кордону громадянами України у напрямі виїзду від соціально-економічних показників

Список використаних джерел

1. Западнюк С.О. Міграції населення України як виклик соціально-економічній стабільності держави. Інститут регіональних досліджень. 2013. № 3. С. 185-193.
2. Малиновська О.А. Трудова міграція за кордон. Підмога чи шкода для економіки України? Незалежний аудитор. 2016. № 1-2 (48-49). С. 136-141.
3. Пробоїв О.А., Білецька І.М. Україна в контексті глобальних міграційних процесів. Економіка та суспільство. 2017. № 10. С. 76-80.
4. Ольшевська І.П. Чинники трансміграційних процесів в глобальному середовищі. Ринок цінних паперів України. 2014. № 9-10. С. 69-73.
5. Гуменюк Ю.П. Роль трудової міграції в системі глобального коливання продуктивності праці. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2016. № 1. С. 83-88.
6. Чепеленко А.М., Чепеленко Д. С. Міжнародна міграція в умовах глобалізації: закономірності і тренди. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка. 2015. № 2. С. 214-220.
7. Центр Економічної Стратегії. URL: <https://ces.org.ua/skilky-ukraintsiv-poikhalo-za-kordon-i-shcho-z-tsym-robyty-derzhavi/>
8. Ponto J. Understanding and Evaluating Survey Research. *J AdvPractOncol*. 2015. № 6 (2). pp. 168-171.
9. Mishra S., Datta-Gupta A. Regression Modeling and Analysis. *Applied Statistical Modeling and Data Analytics. A Practical Guide for the Petroleum Geosciences*. 2018. pp. 69-96.
10. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

References

1. Zapadnyuk S.O. Migration of the population of Ukraine as a challenge to the socio-economic stability of the state. *Institute for Regional Studies*. 2013. №. 3. pp. 185-193 (in Ukrainian).
2. Malynovska O.A. Labor migration abroad. A recipe for Ukraine's economy? *Independent Auditor*. 2016. № 1-2 (48-49). pp. 136-141 (in Ukrainian).
3. Proboyiv O.A. Biletska I.M. Ukraine in the context of global migration processes. *Economics and Society*. 2017. № 10. pp. 76-80 (in Ukrainian).
4. Olshavska I.P. Factors of Transmigration Processes in the Global Environment. *Securities Market of Ukraine*. 2014. №. 9-10. pp. 69-73 (in Ukrainian).
5. Humenyuk Y.P. The role of labor migration in the system of global fluctuations in labor productivity. *Scientific herald of Uzhgorod University. Series: Economics*. 2016. №. 1. pp. 83-88 (in Ukrainian).
6. Chepelenko A.M., Chepelenko D.S. International migration in the conditions of globalization: regularities and trends. *Scientific herald of Mukachevo State University. Series: Economy*. 2015. №. 2. pp. 214-220 (in Ukrainian).
7. Center for Economic Strategy. URL: <https://ces.org.ua/skilky-ukraintsiv-poikhalo-za-kordon-i-shcho-z-tsym-robyty-derzhavi/> (in Ukrainian).
8. Ponto J. Understanding and Evaluating Survey Research. *J AdvPractOncol*. 2015. № 6 (2). pp. 168-171.
9. Mishra S., Datta-Gupta A. Regression Modeling and Analysis. *Applied Statistical Modeling and Data Analytics. A Practical Guide for the Petroleum Geosciences*. 2018. pp. 69-96.
10. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian).